

Prostorový kontext volebního chování – jak působí lokální a regionální prostředí na rozhodování voličů*

JOSEF BERNARD, TOMÁŠ KOSTELECKÝ**

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha

The Spatial Context of Voter Behaviour: How Do Local and Regional Factors Impact Voter Decisions

Abstract: Among the many factors that influence the voting behaviour of individual voters, various spatial characteristics have repeatedly been cited as important factors. The diverse impacts of spatial characteristics are collectively referred to as contextual effects. Contextual effects impact voters in different ways: through differences in the local geographical and socio-economic conditions, the varying influence of local communication interactions, observational influences, differences in local political socialisation and local campaigning, or through the effect of candidate residency. This article presents an overview of the most frequently discussed contextual effects and formulates a general typology of them.

Keywords: contextual effects, electoral behaviour, local context, neighbourhood effect, electoral geography

Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2014, Vol. 50, No. 1: 3–28

DOI: <http://dx.doi.org/10.13060/00380288.2014.50.1.30>

Úvod

Fakt, že lidé nejsou izolovanými jedinci a že jejich jednání je naopak ovlivňováno kontextem, v němž žijí, patří k jednomu ze základních východisek sociálních věd. Svě podstatné místo má tato teze již dlouhou dobu jak v sociologii, sociální psychologii či politologii [např. Simmel 1908; Campbell et al. 1960], tak v politické geografii [Siegfried 1913]. Kontext, v němž lidé jednají a činí rozhodnutí, je významným faktorem, který je proto třeba brát vážně i při výzkumu volebního chování. Při studiu odborné literatury zabývající se volebním chováním ovšem nelze přehlédnout, že výzkum se podstatně více než na vliv kontextu soustřeďuje na jiné faktory ovlivňující volební chování, jako jsou vzdělání voličů, jejich příjmy, zaměstnání, věk, pohlaví, vyznání či politické postoje. To souvisí se skutečností, že dominantní metodou ve výzkumu volebního chování a jeho determinant se

* Vznik článku byl podpořen grantem GA ČR, reg. č. 408/12/1442.

** Veškerou korespondenci posílejte na adresu: Mgr. Josef Bernard, Ph.D., RNDr. Tomáš Kostecký, CSc., Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, e-mail: josef.bernard@soc.cas.cz, tomas.kostecky@soc.cas.cz.

stalo dotazníkové šetření na náhodně vybraném vzorku respondentů, jímž získaná data dobře umožňují zkoumat souvislosti mezi volebním chováním a dalšími individuálními charakteristikami voličů, jsou ale často obtížně použitelná pro analýzy vlivu kontextuálních faktorů.¹ Tento trend dobře ilustrují i studie analyzující volební chování českých voličů, které pracují právě s dotazníkovými daty. Pokud se v nich objevuje analýza kontextových vlivů, jde především o vliv rodiny či nějaké sociálně určené referenční skupiny jedince, jinak se kontext zpravidla objevuje jen jako okrajové téma týkající se vlivu velikosti bydliště respondenta nebo regionálních (krajských) diferencí ve volební podpoře jednotlivých stran [např. Linek, Lyons 2011; Smith, Matějů 2011; Vlachová 2009; Lebeda et al. 2007; Řeháková 1998]. V mezinárodních komparativních studiích je pak kontext chápán především jako specifické uspořádání politických systémů uvnitř jednotlivých států [Karp, Banducci 2008; Dalton, Anderson 2011].

Bylo by ovšem krátkozraké opomíjet ve výzkumu volebního chování vliv subnacionálního prostorového kontextu. Už z prvního pohledu na prostorové rozložení volebních výsledků v České republice je například zřejmé, že podpora jednotlivých stran rozhodně není v prostoru homogenní [Pink et al. 2012; Kouba 2007; Kabát, Pink 2006; Kostelecký 2001; Jehlička, Sýkora 1991]. Existují větší i menší území vyznačující se specifickým volebním chováním. Právě kontextové vlivy působící na subnacionální, resp. regionální či lokální úrovni mohou představovat podstatnou skupinu faktorů, které tuto prostorovou diferenciaci podmiňují.

Cílem tohoto článku je zevrubně představit odbornou diskusi, která usiluje o důslednou aplikaci kontextuální perspektivy ve výzkumu volebního chování, tedy všímá si, že chování voličů je kromě jejich individuálních charakteristik závislé rovněž na různých aspektech prostředí, v němž žijí. V článku se zaměřujeme zejména na představení a utřídění těch aspektů prostorového kontextu, které mají vliv na volební chování, a na mechanismy, jimiž tyto aspekty působí. Přitom záběr článku záměrně omezujeme na takové aspekty prostorového kontextu, které působí na subnacionální úrovni. Článek se tak může stát impulzem a východiskem pro hlubší rozvoj analýzy kontextových vlivů v České republice.

Prostorový kontext jako specifický typ kontextu

Považujeme za nutné hned v úvodu vymezit, jakým způsobem chápeme v tomto článku pojem „kontext“. Obecně platí, že kontext života každého člověka je utvářen různorodými prostředími, v nichž se pohybuje a jejichž je součástí. Ne všechna taková prostředí jsou vymezena teritoriálně, velká část z nich však ano. Pro klasické teorie volebního chování hrají podstatnou roli především dva typy kontextu, a to rodina, jejíž vliv zkoumají ze sociální psychologie vycházející teorie

¹ Zpravidla neobsahují dostatečně přesnou informaci o bydlišti respondentů a neumožňují tak propojení individuálních informací o respondentech s údaji specifikujícími prostorový kontext.

politické socializace [Campbell et al. 1960; Jennings, Stoker, Bowers 2009], a sociální třída, jejímiž implikacemi pro individuální volební chování se zabývá teorie třídně podmíněného volebního chování ovlivněná sociologickými analýzami sociální struktury [Lazarsfeld, Berelson, Gaudet 1948; Dunleavy, Husbands 1985; Nieuwbeerta 1996].² Rodina i sociální třída mohou, ale nemusejí být teritoriálně vymezené. V tomto článku ovšem chápeme kontext důsledně v prostorovém smyslu, a to jako teritoriálně vymezenou jednotku, v níž člověk bydlí, s jejími sociálněgeografickými a rovněž fyzickogeografickými specifiky. Jde tedy o *prostorový kontext* bydliště voličů. I takto vymezený kontext je ovšem možno chápat různě, především z hlediska řádovostního/měřítkového [Hampl 1998]. V této práci studujeme prostorový kontext na úrovni lokálních a regionálních jednotek. Z přehledu literatury v tomto článku jsou proto explicitně vyloučeny studie, které pojímají prostorový kontext na úrovni celých států a studují mezinárodní rozdíly ve volebním chování.³ Do přehledu naopak zařazujeme studie zabývající se regionálním (okresy, kraje), a zejména pak lokálním (obce) kontextem a kontextem na sublokální úrovni (čtvrť, sousedství).⁴

Existuje řada důvodů, proč se zabývat vlivy různých aspektů prostorového kontextu na volební chování. Jedním z prostorově ukotvených znaků každého voliče je například místo jeho bydliště. Lidé tráví v okolí svého bydliště podstatnou část svého času, navazují zde vztahy a vstupují do interakcí s ostatními. Během vzájemné komunikace a interakce se přitom mohou formovat politické postoje. Cox [1969] ve svém klasickém článku popisuje vazby mezi voliči metaforou sítě, v níž lidé a instituce tvoří jednotlivé uzly spojené tokem politicky relevantních informací. Volební chování jednotlivců je pak funkcí tohoto toku informací. Přitom je pravděpodobné, že prostorově bližší uzly – lidé bydlící ve vzájemné blízkosti – mají mezi sebou více vazeb a navzájem se tak ovlivňují silněji než lidé prostorově vzdálení [Tobler 1970]. Vliv prostorového kontextu ovšem nespočívá jen v ovlivňování voličů prostřednictvím vazeb s jinými voliči žijícími v jejich blízkosti. Řada politicky relevantních jevů a událostí, které ovlivňují volební rozhodování, je také prostorově vázaná, stane se na nějakém konkrétním místě – důležití kandidáti mají někde své bydliště, stranické buňky jsou někde aktivnější než jinde, volební kampaně probíhají na různých místech s různou

² Na tomto místě stojí za připomenutí, že ekonomická teorie racionálního výběru, vysvětlující rozhodnutí voličů jako chování spotřebitelů na „politickém trhu“ [Downs 1957], ve své klasické podobě od vlivu kontextu úplně abstrahuje a pohlíží na voliče jako na jedince maximalizujícího volbou svůj individuální užitek.

³ Studium kontextových efektů v mezinárodním měřítku v současné době tvoří rozsáhlou výzkumnou agendu, která je pro analýzu subnacionálních kontextových efektů v mnohém inspirativní. Zájem výzkumníků se v mezinárodních srovnávacích studiích nicméně zpravidla soustředí na výzkum vlivu odlišností politických systémů [Dalton, Anderson 2011]. Toto téma je na subnacionální úrovni obtížně přenositelné, protože uvnitř jednoho státu je politický systém obvykle značně homogenní.

⁴ Dále v textu ovšem ze stylistických důvodů používáme pro označení subnacionálního prostorového kontextu pouze obecný termín kontext, resp. prostorový kontext.

intenzitou – a voliči bydlící na různých místech je tak mohou zaznamenat a také je mohou interpretovat odlišným způsobem a být jimi různě ovlivněni [Flint, Taylor 2007]. Souhrnně řečeno představuje prostorový kontext systém vzájemně provázaných lokálních, regionálních i globálních faktorů, které ovlivňují jak volební rozhodování jednotlivých voličů, tak chování politických stran a dalších aktérů na politické scéně. Geografický prostor, resp. různé aspekty prostorového kontextu, v němž voliči žijí, není jenom „vnějším prostředím“, ve kterém se politika odehrává, ale je faktorem, který kauzálně ovlivňuje politické procesy a jevy.

Kromě toho, že význam kontextových vlivů lze teoreticky odůvodnit pomocí argumentů o prostorové koncentraci sociálních vazeb voličů a prostorové vázanosti politicky relevantních jevů, vyplývá zájem o prostorový kontext rovněž z geografické deskripce volebních výsledků. Zejména britské studie totiž ukázaly na to, že s tím, jak ve druhé polovině 20. století slábla třídní podmíněnost volebního chování, zesilovaly regionální rozdíly volebních výsledků [Pattie, Johnston 1990], resp. míra prostorové polarizace se měnila podle okolností [Johnston et al. 2004]. Ještě důležitější pak je zjištění, že regionální rozdíly volebních výsledků nelze vysvětlit jen odlišným složením regionálních populací [Przeworski 1974; Johnston et al. 2005; Johnston et al. 2007]. Rozdíly ve výsledcích voleb v různých regionech tedy nejsou jen agregovaným odrazem individuálních odlišností obyvatel. Působí zde i další regionální a lokální faktory.

V české odborné literatuře bylo dosud vlivu prostorového kontextu na volební chování věnováno relativně málo pozornosti. Výsledky studií, které hledají pomocí individuálních dotazníkových dat faktory ovlivňující voličské chování a zařazují k nezávislým proměnným alespoň základní informace o prostorovém kontextu, jsou navíc nejasné. Řeháková [1998] ukazuje, že velikost místa bydliště přispívá k vysvětlení pravo-levé dimenze volebního chování i při kontrole dalších individuálních znaků. Voliči z menších obcí volí levicověji než voliči ve městech. Zrovna tak region (kraj) má značný význam. Voliči v Praze jsou pravicovější, voliči v severních Čechách a na severní Moravě levicovější. Naproti tomu ve studii Smithe a Matějí [2009] jsou regionální vlivy po kontrole individuálních proměnných velmi slabé a navíc proměnlivé v čase. Kostelecký a Čermák [2004] se zaměřili na poněkud odlišné téma, totiž na otázku formování politických postojů v odlišných regionálních kontextech. Snažili se ukázat, že teritoriálně specifické faktory hrají nezanedbatelnou roli při utváření (nejen) politických názorů voličů. I přes určité metodologické slabiny jejich článku⁵ prokázali, že postoje regionálních populací jsou nejen navzájem odlišné, ale že tuto odlišnost zřejmě

⁵ Vliv kontextových charakteristik na postoje a chování individuů je statisticky korektně identifikovatelný pomocí hierarchických regresních modelů, které berou v úvahu, že hodnoty proměnných pozorovaných u respondentů žijících ve vzájemné blízkosti mohou být navzájem korelované, a umožňují důsledně odlišovat vliv individuálních a kontextových proměnných. Jednoduché regresní modely (OLS), použité například ve studii Kosteleckého a Čermáka [2003], naopak mohou být zatíženy chybami, protože data nespĺňují vstupní předpoklad vzájemné nezávislosti jednotek pozorování.

nelze vysvětlit jen rozdíly ve složení zkoumané populace. Dále byla studována prostorová diference volebních výsledků s pomocí sekundární analýzy agregovaných volebních dat. Řada studií konstatovala, že chování českého elektorátu je prostorově značně homogenní [Kouba 2007; Lyons, Linek 2010], Kouba [2007] pak tvrdí, že existující regionální variace volebního chování na regionální úrovni (okresy) lze z velké části vysvětlit variabilitou kompozice elektorátu podle společenských rozporů a prostorová specifika vysvětlitelná jako kontextový jev nachází jen v oblasti bývalých Sudet, kde lze zaznamenat vyšší podporu KSCM a nižší podporu ODS.⁶ Poměrně ojedinělé jsou v tomto ohledu studie Vody a Pinka [2009, 2010], kteří na výsledcích voleb do Poslanecké sněmovny analyzovali, jak jsou bydliště kandidátů jednotlivých sledovaných stran rozložena v prostoru a jak to ovlivňuje voličskou podporu samotných kandidátů a stran, i studie Malcové [2012] prokazující vliv bydliště na voličskou podporu kandidátů v senátních volbách.

Celkově lze ovšem konstatovat, že většina českých studií pracujících s individuálními daty i studie využívající agregovaná volební data se zabývají vlivem prostorového kontextu spíše okrajově a často ani nevyužívají takové metodologické postupy, které by jim umožnily korektně odlišit vliv prostorového kontextu od jiných vlivů. Téměř nulová pozornost je pak věnována analýze toho, jakým způsobem se vliv prostorového kontextu přenáší na chování voličů. Ještě předtím, než se pokusíme přispět k nápravě tohoto nedostatku, je třeba se alespoň v krátkosti zmínit o konceptech, které budeme v našem textu používat, a vyjasnit používanou terminologii.

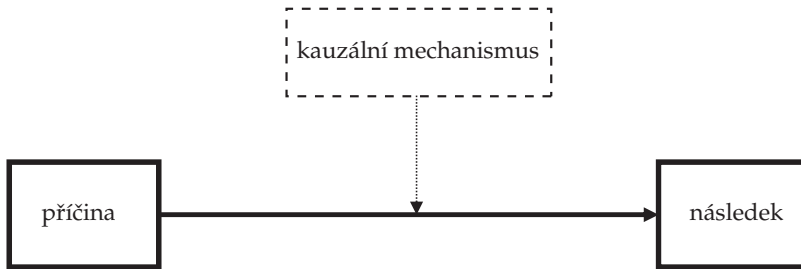
Příčina, následek, kauzální mechanismy, zprostředkující faktory – definice používaných konceptů a vyjasnění jejich vztahů

Chceme-li přesněji pochopit povahu souvislostí mezi prostorovým kontextem a volebním chováním, resp. zajímá-li nás, v jakém smyslu může prostorový kontext působit jako kauzální příčina volebního chování, je třeba stručně představit několik vzájemně souvisejících konceptů, a to sice pojmy kauzální příčina, kauzální mechanismus a zprostředkující faktor.

Koncepty *příčina* a *následek* popsal filosof David Hume jako objekty, které musí mít určité vlastnosti a mezi kterými je specifický vztah, který nazýval kauzalita [Hume 2003: 54]. Ve vztahu příčiny a následku je klíčový jejich vzájemný vztah. Oxford Dictionaries [2013] definuje příčinu („cause“) jako „osobu nebo věc, která dá vzniknout akci, jevu nebo podmínce“. Následek tedy neexistuje bez toho, aby existovala příčina [Hume 2003: 57]. Způsob, jakým příčina působí následek, se nazývá *kauzální mechanismus*. Definovat kauzální mechanismus

⁶ Koubovy analýzy jsou ovšem provedeny na úrovni okresů; je možné, že na nižší úrovni agregace dat by byly nalezeny poněkud odlišné vztahy.

Obrázek 1. Vztahy mezi příčinou, následkem a kauzálním mechanismem

je obtížný úkol. Mahoney [2003] systematizoval velký počet v odborné literatuře použitých definic a nakonec sám navrhnul definovat kauzální mechanismy jako „nepozorované/nezkoumané⁷ entity, procesy nebo struktury, které generují následky a které samy nevyžadují vysvětlení⁸“. Základní schéma vztahů mezi třemi zmíněnými koncepty je zachyceno na Obrázku 1.

V oboru našeho zájmu, totiž při zkoumání volebního chování, bychom mohli za příklad příčiny považovat třeba pobyt potenciálního voliče ve squatu mezi anarchisty odmítajícími volby jako takové a za důsledek rozhodnutí takového voliče se voleb nezúčastnit. Kauzálním mechanismem by v tomto případě byla snaha zkoumaného jedince o konformitu se skupinou.

Často pozorujeme, že následek generovaný nějakou příčinou se sám může stát příčinou generující nějaký další následek. Může proto existovat celý „řetězec či posloupnost příčin a následků, ve které jednotlivé následky jsou uváděny v existenci silou a účinkem příčiny, které jim bezprostředně předcházejí“ [Hume (1779) 1907: 92]. Mezi příčinou a následkem může tudíž stát jeden, nebo dokonce více zprostředkujících faktorů [Mahoney 2010],⁹ prostřednictvím nichž příčina nepřímo generuje následek. Takový zprostředkující faktor je pak v jednom kauzálním vztahu následkem a v dalším kauzálním vztahu příčinou (viz Obrázek 2).

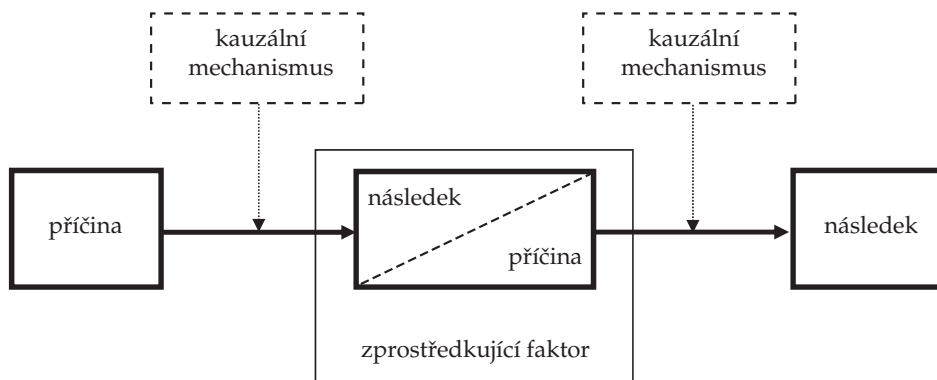
Značnou komplikaci ve snaze vyjasnit definice používaných pojmů a jejich vztahy představuje skutečnost, že v realitě nelze jednoduše říci, co je „kauzálním mechanismem“ a co je „zprostředkujícím faktorem“, který je článkem řetězce kauzálních vztahů spojujících námi studovanou příčinu a následek. Ani Mahoneyho [2003] definici kauzálního mechanismu, ačkoliv je velmi promyšlená a pro

⁷ V anglickém originále je užito slovo „unobserved“.

⁸ V anglickém originále je užito obratu „... do not themselves require explanation“.

⁹ Mahoney [2010] ve svém článku používá pro tentýž jev různá označení. Hovoří o „intervening variables“ (str. 123, 128, 129), „intervening steps“ (str. 123), „intervening causal steps“ (str. 123), „intervening mechanisms“ (str. 123, 126), „intervening events“ (str. 127, 128), „intervening processes“ (str. 127, 129). My ho v našem článku budeme nazývat „zprostředkující faktor“.

Obrázek 2. Schéma jednoduchého řetězce kauzálních vztahů

nás velmi užitečná, nelze jednoduše k rozlišení toho, co je kauzální mechanismus a co je zprostředkující faktor, použít. Podle Mahoneyho jsou kauzálními mechanismy ty entity, procesy nebo struktury, které generují následky, ale samy vysvětlení nevyžadují. Každý kauzální mechanismus, i ten zdánlivě nejochvěvnější, ovšem „může vyžadovat“ vysvětlení. Pravděpodobně nelze nalézt žádný kauzální mechanismus, který by vysvětlení „nemohl vyžadovat“. V tomto okamžiku je pro nás důležitější druhý znak kauzálního mechanismu zmíněný Mahoneym, totiž že jde o entity, procesy nebo jevy, které jsou nepozorovány nebo nezkoumány; zkrátka stojí mimo předmět zkoumání. Proto může politolog nebo sociolog studující vliv teritoriálního kontextu na volební chování prohlásit snahu voliče o konformitu s okolím za kauzální mechanismus, který nebude zkoumat a pro který nevyžaduje vysvětlení, zatímco psycholog by v tomto mechanismu mohl vidět celý kauzální řetězec příčin a následků, které volají po tom, aby byly prozkoumány a vysvětleny. Obdobně nebude politolog či sociolog již dále zkoumat způsoby, jakými se v prostoru šíří informace, ale bude skutečnost, že člověk získává informace z prostředí, ve kterém žije, považovat za kauzální mechanismus, který nevyžaduje další vysvětlení, zatímco geograf je bude obšírně zkoumat.¹⁰ V našem textu budeme v souladu s touto logikou za kauzální mechanismy považovat takové entity, procesy nebo jevy, které stojí mimo předmět zkoumání politologie a sociologie.¹¹

¹⁰ Fyziolog či lékař by ovšem mohl kauzální mechanismy, o něž se už psycholog či geograf nezajímají, studovat jako kauzální řetězec příčin a následků na úrovni fungování mozku. Biochemik by se mohl zabývat chemickými reakcemi, které při tom nastávají a které samy o sobě už nezajímají lékaře. Fyzik by mohl zkoumat subatomární děje při těchto reakcích, stojící mimo zájem chemika atd.

¹¹ Podstatná poznámka vztahující se k používaným konceptům se týká pojmu proměnná. Proměnné představují indikátory, kterými charakterizujeme příčiny, následky, případně zprostředkující faktory.

Jak působí na voliče prostorový kontext

Ve světle výše uvedených konceptů kauzálního řetězce se pokusíme zachytit a systematizovat nejvýznamnější prostorové kontextové vlivy, které ovlivňují rozhodování voličů. Popíšeme charakteristiky prostorového kontextu, které mohou hrát roli kauzálních příčin volebního chování, ale kromě toho budeme uvažovat i o mechanismech jejich vlivu a faktorech, které zprostředkovávají jejich vliv. Samo konstatování, že prostorový kontext má vliv na volební chování, protože existují regiony, jejichž volební výsledky se odlišují od výsledků celonárodních více, než je možné vysvětlit rozdíly v sociální struktuře obyvatelstva, je totiž v analýze kontextových vlivů jen prvním krokem. King [1996] výslovně varuje před tím, aby byl prostorový kontext chápán jako zbytková, jinak nevysvětlená variabilita v prostorové diferenciaci volebních výsledků. V takovém případě je velmi dobře možné, že zdánlivý vliv kontextu je spíše výsledkem nedostatečné specifikace modelů popisujících podmíněnost volebního chování na individuální úrovni [Hauser 1970]. Může se snadno stát, že specifické a ve zkoumaném modelu s vysvětlujícími proměnnými na individuální úrovni nevysvětlené – a tedy zdánlivě kontextově podmíněné – volební chování populace určitého regionu či lokality vyplývá z individuálních charakteristik jejích členů, které nebyly součástí modelu. Nalezení konkrétních kauzálních příčin spočívajících ve vlastnostech prostorového kontextu a empirické potvrzení způsobů, jimiž tyto vlastnosti kontextu působí, je tedy při důkladnější analýze kontextových vlivů nutné.

Vliv působení fyzickogeografického prostředí

Jedna z významných příčin způsobujících odlišnosti v lidském chování, včetně chování politického, spočívá ve skutečnosti, že fyzickogeografické podmínky jsou v prostoru značně proměnlivé. Jestliže se liší objektivní charakteristiky fyzickogeografického prostředí, v němž lidé žijí, dá se očekávat, že se v reakci na tyto odlišnosti mohou lišit i potřeby, zájmy či postoje lidí, a následně i jejich politické chování. Tato zdánlivě banální souvislost bývá při studiu volebního chování často přehlížena, částečně i proto, že přílišné zdůrazňování vlivu fyzickogeografických podmínek na společenské jevy mělo v historii podobu geografického determinismu [např. Montesquieu 1748; Ritter 1841],¹² a bývá proto (zčásti neprávem) spojováno se z něj vycházející a nechvalně proslulou německou geopolitikou [např. Ratzel 1897; Haushofer 1931].

Odhlédneme-li od deterministického chápání vlivu prostředí na chování lidí, musíme připustit, že určitý vliv fyzickogeografického prostředí na politické chování nepochybně existuje. Dá se usuzovat, že lidé žijící v horských oblastech s chladnějším podnebím, kde představují náklady na vytápění relativně větší

¹² Typickým tématem geografických deterministů bylo kupříkladu uvažování o vlivu podnebí na typ vlády, náboženství nebo fungování rodiny na různých kontinentech.

podíl nákladů běžné domácnosti, mohou mít jiné názory na to, jestli je dobré, aby stát podporoval obnovitelné zdroje energie i za cenu zvýšení cen energie na trhu, než lidé, žijící v mnohem teplejším klimatu. Lidé žijící v oblastech s vysokými ročními úhrny sněhových srážek mohou zastávat postoj, že je spravedlivější, aby náklady na odklizení sněhu z místních komunikací a regionálních komunikací byly hrazeny státem, a nikoliv z rozpočtu jednotlivých obcí či krajů, zatímco lidé žijící v oblastech, kde mnoho nesněží, mohou prosazovat pravý opak. Obyvatelé oblastí postihovaných záplavami mohou preferovat jiné politiky v oblasti zemědělství, ochrany životního prostředí nebo územního plánování než obyvatelé obcí, kterých se ohrožení záplavami nijak přímo nedotýká. Charakter fyzickogeografického prostředí ve všech těchto případech ovlivňuje politicky relevantní zájmy či potřeby voličů, které v kauzálním řetězci působí jako zprostředkující faktor a dále ovlivňují volební chování. Kauzální mechanismus, kterým je vliv zprostředkovaný, je racionální volbou vedená snaha o maximalizaci vlastního užítku voliče.

Někdy se vliv fyzickogeografického prostředí projevuje i jiným způsobem: charakter terénu ovlivňuje například to, jaké fyzické nebo časové vzdálenosti musí lidé překonávat. Z empirických výzkumů zaměřených na studium determinant volební účasti kupříkladu vyplývá, že jedním z faktorů přímo ovlivňujících volební chování, totiž snižující ochotu účastnit se voleb, je vzdálenost bydliště voliče od volební místnosti [Taylor 1973; Dyck, Gimpel 2005]. I v tomto případě tak charakteristiky prostředí ovlivňují volební chování zprostředkovaně skrze náklady, které volič musí při volbě vynaložit.

Je třeba zmínit i empiricky doložené příklady vlivu geografických podmínek na volební chování, u kterých nelze jednoduše odlišit, zda jde o vlivy fyzickogeografických, nebo sociálněgeografických podmínek. Byla například prokázána pozitivní souvislost mezi mírou znečištění životního prostředí v regionech České republiky a ochotou volit Stranu zelených v parlamentních volbách v roce 1990 [Jehlička, Kostecký 2003]. Zjištěné odlišnosti v geografickém prostředí, do nichž se promítají jak fyzickogeografické podmínky (např. konfigurace reliéfu), tak sociálněgeografické podmínky (např. lokalizace určitých typů výrobních podniků nebo intenzita dopravy), působily na politické chování obyvatel předvídatelným způsobem a podle „prostorové logiky“: život v prostředí, které je více znečištěné, vedl některé z dotčených voličů ke změně jejich politických preferencí.

Vliv působení sociálněgeografického prostředí

Ne všechny rozdíly v geografickém prostředí se odvozují od jeho fyzickogeografických rysů. Ve skutečnosti jsou zpravidla ještě podstatnější ty rozdíly, které vycházejí z prostorové variability sociálněgeografických znaků prostředí, tedy takových jeho charakteristik, které souvisejí s prostorovou organizací samotné lidské společnosti. Charakteristickým rysem prostorové organizace společnosti je její krajní nerovnoměrnost, pro kterou je typická koncentrace bohatství, moci a ekonomické

kého významu do malého počtu prostorově relativně omezených center [Hamp 2010]. V důsledku toho se sociálně ekonomické-podmínky v různých regionech významně liší. Díky nerovnoměrnosti sociálněgeografických podmínek se také ve většině zemí v prostoru podstatně liší i sociální a sociálně-ekonomická skladba obyvatel [Sellers et al. 2013]. Samotná lokálně specifická struktura obyvatel se pak stává dalším faktorem přispívajícím k sociálně-ekonomické rozrůzněnosti prostoru. Již představitelé chicagské školy popsali, jak se v závislosti na vzdálenosti od center ekonomického života mění i ceny nemovitostí, vlastnická a fyzická struktura nemovitostí, funkční využití ploch [Park et al. 1925]. Zrovna tak závisí na vzdálenosti od center například intenzita dojížděky a ochota ke stěhování [Lux, Sunega 2007]. V prostoru se odlišují i šance na uplatnění na lokálním trhu práce, možnosti založit vlastní podnikání či hodnota nemovitostí ovlivňující možnost místních vlastníků domů či bytů přestěhovat se do jiných regionů.

Empirické práce studující volební chování si všímají především několika druhů sociálněgeografických charakteristik prostředí, a to jednak ekonomických příležitostí v jednotlivých regionech, dále sociální skladby regionů a jejich politicky relevantních charakteristik, souvisejících zejména s aktivitami politických stran.

Ekonomické příležitosti v regionu

Empirické práce studující volební chování v dělnických regionech ve Velké Británii prokazují systematicky silnější podporu labouristům v těchto regionech, než by se dalo očekávat z pouhého složení populace. Objektivně horším podmínkám, které lze v těchto regionech identifikovat, jsou totiž vystaveni nejen dělníci, ale všichni jejich obyvatelé, tedy i příslušníci vyšších tříd [McAllister et al. 2001], kteří ve shodě s dělníky posléze více inklinují k politice Labour Party usilující o větší zásahy vlády do trhu a obecně větší roli státu ve společnosti. Pattie a Johnston [1990] proto ve svém modelu volebního chování přisuzují ekonomické situaci v regionu pozici příčiny,¹³ která ovlivňuje postoje voličů vůči ekonomickým tématům, jejich politické názory a voličské chování. Voliči z chudších regionů proto volí s vyšší pravděpodobností levicové strany i v případě, že sami patří do výše postavených sociálních tříd. Kostelecký a Čermák [2004] ukázali, že podobný mechanismus působí na voliče i v Česku: v regionech s vysokou nezaměstnaností je například významněji rozšířeno přesvědčení o tom, že o zajištění pracovních příležitostí se má postarat stát, a to i mezi lidmi, kteří sami nezaměstnaností ohroženi nejsou. Zprostředkujícím faktorem vlivu ekonomických šancí a příležitostí v regionu jsou v tomto případě opět politicky relevantní zájmy a potřeby voličů. Dominantním kauzálním mechanismem pak je teorií racionální volby předpokládaná snaha o maximalizaci individuálního užítku.

¹³ Pattie a Johnston hovoří v logice statistické analýzy o „nezávislé proměnné“, nikoliv doslova o příčině. Věcně jde ale o totéž.

Kauzální řetězec ovšem může být také komplikovanější. Dalším zprostředkujícím faktorem, který přenáší vliv situace v regionu na voliče, může být proces politické socializace. Při zkoumání aktuálního volebního chování je podle autorů studujících politickou socializaci třeba věnovat pozornost nejen současné situaci, ale také minulosti, protože politické postoje se do značné míry formují během dětství a dospívání a zůstávají pak po zbytek života značně stabilní. Výzkumy analyzující lokální odlišnosti v politické socializaci se soustředí spíše na otázku politické participace a občanských postojů než na volbu jednotlivých stran [Gimpel, Lay, Schuknecht 2003; Benz, Conover, Sparing 2008]. Kniha Gimpela, Laye a Schuknechta vychází z předpokladu, že na politickou socializaci dospívajících působí komplexní životní podmínky oblastí, v níž vyrůstají. Mladí lidé v zámožných čtvrtích podle nich prožívají politickou realitu zcela jinak než obyvatelé venkova nebo sociálně ohrožených čtvrtí vnitřního města. Jsou jinak informováni, mají jiný vztah k zásadním politickým tématům, jako je imigrace či práce policie, odlišně prožívají svou roli v politickém systému. Někteří další autoři [Agnew 1996, 2011; Sack 1997] hovoří o specifickém vlivu konkrétního místa („place“) na politickou socializaci jedince v ještě obecnější podobě. Agnew [2011] mluví o tom, že každé místo, ve kterém lidé žijí, jim dává zažít specifickou zkušenost, včetně zkušeností formujících jejich politické postoje. V jiné své práci Agnew [1996] upozorňuje na to, že prostorový kontext, který definuje jako „systém vzájemně provázaných lokálních, regionálních a globálních faktorů“, ovlivňuje nejen volební rozhodování dospělých voličů, ale i chování politických stran a dalších aktérů na politické scéně, kteří mají vliv na politickou socializaci jedinců. Specifickou kombinací sociální struktury, politických tradic, struktury a aktivity politických institucí lze podle něj vysvětlit, proč jsou v konkrétním území lidé politicky socializováni specifickým způsobem a proč přetrvávají lokálně specifické vzorce volebního chování.

Vliv sociální skladby regionu

V empirických studiích byla opakovaně pozorována a podrobena testování závislost volebního chování na sociální skladbě regionu, v němž voliči žijí. Faktorem, který závislost zprostředkovává, pak jsou komunikační sociální sítě jednotlivých voličů, v nichž tito formují své politické postoje podle Millerova bonmotu: „people who talk together, vote together“ [Miller 1977]. Vliv sociální skladby bezprostředního okolí jedince a bydliště zprostředkovaný kompozicí jeho sociálních sítí je někdy ztotožňován s termínem „sousedský efekt“ (neighborhood effect¹⁴), i když přesně vzato sousedský efekt může zahrnovat i další vlivy sousedství, nejen efekt přímých interakcí skrze komunikaci mezi lidmi žijícími ve stejném

¹⁴ Slovo „neighborhood“ označuje v anglosaském kontextu spíše prostorově malou územní jednotku. Použití tohoto slova v termínu neighborhood effect navozuje představu, že tento efekt je omezen na malé území, bezprostřední „sousedství“, v němž má člověk bydliště a v němž komunikuje se sousedy. V našem textu ovšem tento mechanismus chápe-

sousedství. Participace na lokálních a regionálních interakcích, ať už neformálních, nebo organizovaných, každopádně vystavuje každého jedince působení vlivu politického přesvědčení ostatních obyvatel lokality/regionu. Většinou se předpokládá, že tyto interakce mají homogenizační efekt na volební preference a volební chování.¹⁵ Mechanismus lokálních interakcí předpokládá ve své rané teorii objasňující vliv prostorového kontextu na volební chování i Cox [1969]. Je používán jako vysvětlení volebního chování v územích, kde převládají příslušníci určité sociální třídy [Miller 1978; Huckfeldt, Sprague 1995; McAllister et al. 2001; Johnston et al. 2005], ale také jako mechanismus vysvětlující tzv. „majority effect“, tedy vliv dominantního politického přesvědčení obyvatel určité lokality na ostatní obyvatele [Lyons 2011; Dyck, Gaines, Shaw 2009].

Kauzální řetězec směřující od sociální skladby regionu přes podobu sociálních sítí voličů až k jejich volebnímu chování stojí na dvou předpokladech. Zaprvé, že sociální sítě voličů mají alespoň do jisté míry lokální charakter, a zadruhé, že komunikace v těchto sítích má vliv na politické preference.

Analýzy zaměřující se na vliv vzájemné komunikace mezi lidmi na vytváření jejich politických preferencí [např. MacKuen 1990; Huckfeldt, Sprague 1995; Huckfeldt, Sprague, Levine 2000] prokazují, že s rostoucí frekvencí debat o politice získávají voliči přesnější informace o voličských preferencích ostatních lidí a ujasňují si svoje vlastní volební preference. Není to překvapivé. Při komunikaci o politice mohou působit různé mechanismy ovlivňující volební chování, zejména selektivní přenos informací, vliv názorových vůdců nebo též snaha o konformitu se svým sociálním prostředím. Zkoumané komunikační sítě voličů však nejsou nutně lokální, častěji jsou studovány sítě založené na vztazích v rámci širší rodiny nebo na přátelských vztazích. Johnston a Pattie [2006] ovšem na britských datech ukazují, že komunikační sítě, které respondenti využívají pro rozhovory o politice, jsou zpravidla dost silně prostorově koncentrovány; většina komunikačních partnerů bydlí v blízkosti respondentů.

Přímé empirické testování vlivu lokálních interakcí je nicméně poměrně vzácné [např. Eulau, Rothenberg 1986; Burbank 1995, 1997; Pattie, Johnston 2000]. Eulau a Rothenberg [1986] i Burbank [1997] ve svém testu vycházejí z přesvědčení, že jsou-li lokální interakce nositelem kontextového vlivu, mělo by lokální prostředí silněji ovlivňovat jedince, kteří na interakcích v lokalitě svého bydliště participují intenzivněji než ostatní. Tento předpoklad se ovšem ani jednomu z autorů nepotvrzuje. Množství kontaktů udržovaných s lidmi ze sousedství ani participace na činnosti lokálních organizací nemají na volební chování obyvatel podle jejich studií měřitelný vliv. Eulau a Rothenberg [1986] tyto závěry interpre-

me prostorově šířeji, a proto hovoříme jak o lokálních, tak o regionálních interakcích. Je pravděpodobné, že lokální interakce jsou četnější než regionální, ale princip spočívající v komunikaci lidí, kteří se fyzicky setkávají, je totožný.

¹⁵ Miller [1977] ovšem uvažuje i o možnosti, kdy by lokální interakce měly právě opačný účinek. Příslušníci skupiny, která je v lokalitě v menšině, se mohou cítit dominantní skupinou ohroženi, a tím spíše budou volit minoritní politickou stranu.

tují tak, že interakční sítě, které mají význam na formování politického přesvědčení, se příliš silně odlišují od průměrného sociálního složení lokality, v níž lidé bydlí. McClurg [2006] pak ve své studii explicitně odlišuje egocentrické sociální sítě jako specifický typ kontextu, který nemusí být definován teritoriálně a který je odlišný od složení lokality bydliště, jež naopak představuje teritoriálně definovaný typ kontextu. Předpokládá ovšem, že oba kontexty spolu interagují. Daří se mu prokázat, že interakce obou kontextů má vliv na míru politické participace obyvatel. Lidé s politicky homogennějšími sociálními sítěmi participují silněji, vliv homogenity sociální sítě se však projevuje zejména u lidí, kteří tvoří ve své čtvrti politickou menšinu. V každém případě platí, že vliv lokálních interakcí na volební chování zůstává prozatím v politické geografii i politologii lákavou a pravděpodobnou hypotézou, jejíž platnost ovšem stále není přesvědčivě empiricky potvrzena, nebo naopak vyvrácena.

Nedaří-li se prokázat vliv lokálních komunikačních interakcí na formování politických postojů voličů, lze uvažovat o alternativním zprostředkujícím faktoru sociální skladby regionu. Tento faktor je v obecné podobě založen na skutečnosti, že volič prostřednictvím pozorování lokality / regionu, v nichž žije, získává i bez přímé komunikace s ostatními voliči informace, které ovlivňují jeho politické rozhodování. Mechanismem, jímž informovanost o politických preferencích ostatních obyvatel ovlivňuje volební chování, může být snaha o konformitu. Voliči, kteří vědí, jak volí většina jejich sousedů, mohou zažívat tlak na konformitu vůči lokálně převažujícímu politickému názoru [Burbank 1995, 1997; Lyons 2011]. Tento typ observačního vlivu se ovšem může uplatnit pouze u těch voličů, kteří znají dominantní politické preference ostatních obyvatel lokality či regionu, kde bydlí. Takový předpoklad může být pravděpodobnější v USA, kde je vizuální předvolební prezentace vlastního politického názoru, například prostřednictvím plakátů viditelně umístěných u vlastního domu či samolepek na autě, běžnější než v Česku. V každém případě Burbank [1997] empiricky prokázal, že observační efekt může mít dvojí podobu. Lidé inklinující k politické straně, která je v jejich okolí dominantní, ji volí s vyšší pravděpodobností, pokud vědí, že tato strana v jejich sousedství dominuje. Naopak lidé inklinující spíše ke straně, která je v menšině, volí dominantní stranu s menší pravděpodobností, znají-li převládající politické názory v lokalitě. Burbankova analýza vnáší do problematiky kontextových vlivů důležitý aspekt, totiž přesvědčení o tom, že kontext nemusí působit na všechny skupiny voličů stejně.

V praxi lze dost obtížně odlišit, nakolik se sousedský efekt prosazuje prostřednictvím komunikačních interakcí a nakolik jde o observační vlivy. Např. v britských lokalitách, kde převládají příslušníci dělnické třídy a které jsou celkově chudší, je podpora labouristů – strany volené tradičně právě dělníky – vyšší nejen mezi samotnými dělníky, ale i mezi příslušníky dalších sociálních tříd [McAllister et al. 2001; Johnston et al. 2004]. To odpovídá teoreticky postulovanému vlivu interakcí, stejně jako teorii o observačních vlivech. Příslušníci „middle class“ žijící v lokalitách obývaných převážně dělníky totiž mají se svými sousedy

nejen více příležitostí o politice mluvit, ale mají i více příležitostí získávat informace pozorováním.

Podobně jako v případě vlivu specifických ekonomických příležitostí v regionu, i v případě vlivu sociální skladby regionu může být dodatečným zprostředkujícím faktorem politická socializace. Gimpel, Lay a Schuknecht [2003] například konstatují, že k vyšší míře politické participace mladých lidí dochází ve čtvrtích, kde je větší množství politických znalostí a více se zde hovoří o politice, a dále tam, kde je politická konstelace heterogennější a dochází tam k vyšší míře politických konfliktů.

Vliv aktivit politických stran vůči regionu

Vliv na volební chování mohou mít i aktivity politických stran vůči regionu. Podoba aktivit politických stran vůči regionu může mít několik forem. Jednou z nich je míra aktivity lokálních stranických organizací, dále podoba a intenzita lokálních politických kampaní a nakonec charakteristiky kandidátů, kteří stranu v regionu reprezentují.

Politické strany jsou územně organizované a jejich činnost je v prostoru diferencovaná. Liší se, kolik má ta či ona politická strana lokálních organizací a kde tyto organizace působí [Kostelecký, Kroupa 1996]. Jednotlivé lokální stranické organizace se podstatně liší i v počtu registrovaných členů [Linek, Pecháček 2006]. Konečně platí, že jednotlivé lokální stranické organizace vykazují při svém běžném působení v lokální komunitě různou míru aktivity. Odlišností v míře aktivity mohou odrážet různou naléhavost problémů, kterým lidé žijící v některé lokalitě či regionu čelí. Prostorově variabilní může být i struktura politických problémů, na které svoji aktivitou reagují různé politické strany. Aktivita lokálních organizací stran může být ovlivněna jejich schopností propojit se s jinými organizacemi působícími v lokalitě či regionu (např. s odbory, profesními organizacemi, církvemi, neziskovými organizacemi...). Johnston, Pattie a Allsopp [1988] dokonce hovoří o tom, že aktivní politické strany jsou schopny stát se v některých městech či regionech součástí místní kultury (v širokém slova smyslu) a z toho následně těžit ve volbách.

Dalším potenciálně podstatným faktorem jsou volební kampaně. Politické strany nedělají předvolební kampaně všude stejné. Vyplývá to z jejich strategického uvažování – v některých regionech či lokalitách je politická soutěž významnější než v jiných.¹⁶ I když v moderních demokraciích probíhá předvolební kampaně převážně centralizovaně na celonárodní úrovni, lokální kampaně neztratily zcela svůj význam. Významu prostorové diferenciaci intenzity předvolební kampaně si už v 60. letech povšimli Katz a Eldersveld [1961] a potvrzují ho i novější články věnované americké [Huckfeldt, Sprague 1995], britské [Whiteley, Seyd

¹⁶ Ve volebních systémech s většinovou volbou jsou to především nerozhodné volební obvody, v systémech s poměrnou volbou pak především místa, kde bydlí velký počet voličů.

1994; Denver, Hands, McAllister 2004] nebo kanadské politice [Carty, Eagles 1999]. Obecně přitom platí, že politické strany, které v jednotlivých okrscích vyvíjejí intenzivnější předvolební kampaň, zde zaznamenávají vyšší volební zisky. V okrscích s celkově intenzivnější kampaní je zároveň celkově vyšší volební účast. Obdobná zjištění platí i tehdy, když je lokální intenzita předvolební kampaně měřena objemem finančních prostředků na ni v daném volebním obvodu vynaložených [Johnston, Pattie 1995, 1997, 2006]. Lokální kampaň, podobně jako další aktivity lokálních organizací politických stran mohou volební výsledky ovlivnit několika různými způsoby. Ke zvýšení podpory politické strany se silnou lokální kampaní může dojít buď mobilizací typických voličů této strany a jejich zvýšenou volební účastí, nebo konverzí voličů jiných stran [Wlezien, Erikson 2001; Brady, Johnston 2006]. V obecné rovině jsou mechanismy, jimiž kampaně a další aktivity politických stran působí, nejlépe popsateľné jako selektivní přenos informací, ale také jako vliv názorových vůdců.

Politické strany ovlivňují volební výsledky v různých regionech rovněž tím, jakými kandidáty jsou v nich reprezentovány. Kandidáti do většiny státních zastupitelských orgánů dnes zpravidla nejsou chápáni jako zástupci určitého územně vymezeného volebního obvodu, přinejmenším ne v zemích s poměrným volebním systémem. S pojetím kandidátů jako reprezentantů spíše určitých sociálních či zájmových skupin v moderních demokraciích než reprezentantů různých regionů ostatně počítá i Rokkanova teorie nacionalizace politických systémů [Rokkan et al. 2009]. Teoreticky by se dalo očekávat, že hlasování voličů bude tedy primárně o politických programech stran, vyjadřujících zájmy určitých sociálních skupin, a nikoliv o jednotlivých kandidátech, které strany nabízejí jako realizátory svých programů. Jak ovšem ukazují četné empirické studie, voliči ve svém rozhodování stále považují za velmi podstatné, jakého kandidáta volí. Je to samozřejmě i proto, že jsou to právě konkrétní kandidáti, kdo v médiích reprezentují stranické programy. Někteří autoři [Clarke et al. 2004] ovšem upozorňují také na to, že protože se politické programy mainstreamových stran usilujících o širokou voličskou podporu příliš neliší, a navíc existuje řada věcí, na kterých se v obecné podobě shodne většina voličů s většinou politických stran (tzv. „valence issues“, např. „Je třeba bojovat proti korupci!“), voliči mají tendenci soustředit se spíše na výběr kandidátů než stran a preferovat mezi kandidáty takové, kteří působí kompetentně a důvěryhodně. Pro strany je proto klíčové, jací kandidáti se stanou „tvářemi strany“. Empirické práce analyzující prostorové vzorce volebních výsledků potvrdily, že osoby jednotlivých kandidátů mají podstatný vliv na volební preference voličů. Protože jen v málokteré zemi kandidují všichni kandidáti dané strany na celém území státu zároveň,¹⁷ je velmi podstatné, kde kandiduje jaký kandidát. Rozhodnutí o tom, v kterém volebním obvodu mají kandidovat nejpopulárnější a neznámější kandidáti s největším potenciálem oslovit voliče, je součástí volební strategie kandidujících stran nejen v zemích s většinovým voleb-

¹⁷ To nastává jen v zemích používajících systém poměrného zastoupení, ve kterém je celá země jeden volební obvod. Příkladem takových zemí jsou třeba Slovensko nebo Izrael.

ním systémem [Denver 2007], ale i v zemích používajících systémy poměrného zastoupení s více volebními obvody [v Česku např. Kostelecký 2003; Voda, Pink 2009]. Ve druhém případě jde především o lídry kandidátek.

Specifickým případem toho, jak kandidáti ovlivňují volební chování, je empiricky dobře doložená skutečnost, že voliči mají obecně tendenci upřednostňovat kandidáty, kteří mají bydliště ve stejné lokalitě jako oni nebo v její blízkosti [Johnston 1974; Rice, Macht 1987; Lewis-Beck, Rice 1983; Gimpel et al. 2008; Malcová 2012]. Tento vliv je dobře zaznamenatelný ve většinových volebních systémech, kde voliči vybírají v každém okrsku jednoho kandidáta, může se ovšem projevit i v poměrných volebních systémech, a to zejména formou udělovaných preferenčních hlasů, ale někdy i vyšší podporou pro politickou stranu v obci, ve které bydlí některý z kandidátů na její kandidátce.¹⁸ Vyšší podpora domácího kandidáta – označovaná též jako *friends and neighbours effect* – může být dána buď konverzí voličů jiné strany, nebo vyšší mobilizací nerozhodných voličů [Rice, Macht 1987]. Ve svém bydlišti či jeho okolí je kandidát známější než jinde ve volebním obvodu a na voliče tak může působit důvěryhodněji, svou roli navíc zřejmě hraje předpoklad kandidátovy lokální loajality a z ní vyplývající podpory místa bydliště [Johnston 1974; Gimpel et al. 2008]. Pokud by vyšší podpora lokálního kandidáta zůstávala omezena jen na město, z něž pochází, znamenal by tento mechanismus jen malý zásah do prostorových vzorců volebních výsledků. Gimpel et al. [2008] a v českých podmínkách též Malcová [2012] ovšem ukazují, že efekt se projevuje i ve vzdálenějším okolí kandidátova bydliště, i když s rostoucí vzdáleností rychle klesá.

Sumarizace způsobů, jimiž aspekty prostorového kontextu ovlivňují volební chování

V předchozím textu byly popsány různé vlastnosti prostorového kontextu, které ovlivňují volební chování, a faktory, které tento vliv zprostředkují. Jednotlivé popsání kauzální řetězce jsou sumarizovány v Tabulce 1.¹⁹

Ačkoliv jsou jednotlivé řetězce vzájemně odlišné, mají přinejmenším některé z nich určité společné rysy. Toho si všimnul i slovenský geograf Madleňák [2010], jenž ve svém přehledovém článku o vývoji a trendech v současné volební geografii ve světě, věren paradigmatu svého oboru, obecně označuje způsoby, kterými se prostorový kontext promítá do volebního chování, za projevy „prostorové

¹⁸ Druhý ze zmíněných jevů je samozřejmě možno pozorovat jen v menších obcích, ve kterých voliči najdou na kandidátkách v parlamentních volbách „svého souseda“ jen výjimečně, a nikoliv ve velkých městech, jejichž občané kandidují v parlamentních volbách ve velkém počtu a na kandidátkách mnoha různých stran.

¹⁹ Ačkoliv přehled těchto způsobů jistě není vyčerpávající, jsou v něm uvedeny ty, které jsou v souvislosti s výzkumy volebního chování v odborné literatuře diskutovány nejčastěji.

Tabulka 1. Regionální kontext jako příčina specifického volebního chování a zprostředkující faktory

příčiny		zprostředkující faktory	mechanismy
fyzické podmínky regionu	→	specifické zájmy a potřeby obyvatel	maximalizace užítku
šance a příležitosti v regionu	↗ ↘	specifické zájmy a potřeby obyvatel	maximalizace užítku
		lokálně specifická politická socializace	selektivní informovanost, tvorba hodnot a norem
sociální skladba regionu	↗ → ↘	struktura sociálních sítí voličů a interakce v nich	konformita, názorové vůdcovství, selektivní informovanost
		pozorování politických preferencí	konformita
		lokálně specifická politická socializace	selektivní informovanost, tvorba hodnot a norem
aktivity politických stran vůči regionu:			
<i>kampaně a aktivity lokálních stranických organizací</i>			selektivní informovanost, názorové vůdcovství
<i>významní kandidáti v regionu</i>			maximalizace užítku, selektivní informovanost
<i>regionální kandidáti</i>			maximalizace užítku, selektivní informovanost

difuze politických informací“, případně projevy „sousedského efektu“.²⁰ Je skutečně pravda, že několik z výše popsaných zprostředkujících faktorů či kauzálních mechanismů je přímo založeno na různých projevech šíření informací v prostoru, které má určitou logiku a děje se podle do jisté míry poznávaných pravidel [Rogers 1962; Hägerstrand 1967; Cliff 1968; Cliff et al. 1981]. Na druhou stranu se zdá, že ne všechny z výše popsaných způsobů, jakými prostorový kontext ovlivňuje poli-

²⁰ Madleňákova dichotomie ovšem odhlíží od faktu, že rovněž to, co nazývá „sousedský efekt“, může být považováno za jeden ze specifických projevů difuze informací. Ve skutečnosti tak všechny kontextové efekty zahrnuje pod jednoho společného jmenovatele: společným kauzálním mechanismem, jímž se prostorový kontext promítá do volebního chování, je pro něj prostorově specifická difuze informací.

tické chování voličů, jsou založeny na prostorově specifických způsobech šíření politicky relevantních informací. Základním prostorově definovaným faktorem ovlivňujícím politické chování voličů, tedy v logice našeho uvažování jeho „příčinou“, je sama skutečnost, že prostor (ať ve své fyzickogeografické, nebo sociálněgeografické podobě) je velmi nehomogenní [von Thünen 1966; Alonso 1964; Hampl 1998, 2010], takže lidé obývající různé části tohoto prostoru mají přirozeně různé potřeby, zájmy a identity, které mohou následně generovat odlišnosti v jejich politickém chování. To působí i bez toho, aby mezi voliči navzájem (nebo voliči a jinými aktéry) docházelo k přenosu nějakých politicky relevantních informací. Člověk, který bydlí daleko od volební místnosti, se voleb zúčastní s menší pravděpodobností než volič bydlící v její blízkosti, aniž by se tato informace musela jakýmkoliv způsobem šířit. Podobně lidé žijící v řídce osídlené periferní oblasti mohou mít jiné zájmy než lidé žijící ve velkých městech, a to dokonce i tehdy, když dané rozdíly nejsou součástí veřejné diskuse. Lidé, žijící v určitém prostorově definovaném, specifickém politickém, sociálním, kulturním nebo institucionálním kontextu, mají tendenci jim známé podmínky života považovat za „přirozené“. Zdaleka ne o všech prostorově definovaných odlišnostech ovlivňujících politické chování lidí se mluví nebo píše. Možná „všichni vědí“, že v Praze mají lidé vyšší příjmy a jsou méně ohroženi nezaměstnaností než jinde v České republice. Kdo však ví, jak se liší životní podmínky na Náchodsku od životních podmínek kupříkladu na Kroměřížsku? Přesto se volební chování na Náchodsku a Kroměřížsku dlouhodobě a systematicky odlišuje [Pink et al. 2012; Kostelecký 2012].

Nehomogenita prostředí vede k prostorovým odlišnostem potřeb, zájmů a identit voličů, a tím ovlivňuje volební chování. Nehomogenita prostředí ovšem ovlivňuje i způsoby, jakými se šíří politicky relevantní informace, a zároveň ovlivňuje i obsah těchto informací. Typickými příklady zprostředkujících faktorů, na kterých je vidět význam prostorově podmíněných způsobů šíření informací, jsou lokální a regionální komunikační interakce a lokální a regionální pozorování – v prvním případě jde o šíření politicky relevantních informací prostřednictvím verbální komunikace, ve druhém případě o šíření informací prostřednictvím neverbální komunikace. V obou případech jde o šíření informace mezi lidmi, jejichž životní prostory se prolínají. Prostorově podmíněné způsoby šíření informace však hrají podstatnou roli i v případě politické socializace. Přinejmenším část politické socializace spočívá v šíření lokálně specifických a politicky relevantních informací mezi lidmi a jejich přenášení z generace na generaci či od starousedlíků k nově příchozím.

Konečně máme za to, že byly identifikovány ještě další způsoby, jimiž prostorový kontext ovlivňuje volební chování, totiž vliv prostorově podmíněné aktivity samotných politických aktérů. Tyto aktivity politických stran, ať už mají formu „běžné“ aktivity lokálních organizací stran v mezivolebním období, nebo formu aktivity významného kandidáta či lokálně specifické kampaně, uplatňující se zejména před samotnými volbami a během nich, se od ostatních způsobů, jimiž působí kontext, odlišují tím, že obsahují i prvky, které jsou stranám endogenní, vycházejí z rozhodnutí samotných stran a z vnitřní logiky jejich fungování jako

institucí. Kampaně, nasazování populárních kandidátů i samotné běžné aktivity lokálních organizací stran sice jistě do značné míry reagují na prostorovou nehomogenitou podmíněné odlišné potřeby a zájmy, ale nejsou jimi zcela určovány. U všech tří zmíněných způsobů se také uplatňují prostorově podmíněné způsoby šíření informací. Nejde ale jenom o ně. Zároveň také vytvářejí pro voliče další příležitost, jak při volebním rozhodování usilovat o racionální maximalizaci užitku volbou kandidáta, kterému buď více důvěřují, nebo u kterého předpokládají vyšší míru kompetence či úsilí v péči o jejich region.

Závěr

Od doby, kdy Pulzer [1967] nebo Butler a Stokes [1969] studovali třídní podmíněnost volebního chování ve Velké Británii a došli přitom k závěru, že prostorová diferenciací politického chování je pouhým odrazem rozdílů ve složení obyvatelstva, takže nemá cenu se jí vůbec zabývat, uplynulo už více než 40 let. Volební chování se za tu dobu dosti podstatně proměnilo: rozhodnutí voličů na základě jejich příslušnosti k různým sociálním třídám jsou méně odhadnutelná než dříve [Miller 1991], stranická identifikace voličů s konkrétními politickými stranami se navíc obecně oslabuje [Dalton 2000]. Česká republika v tomto ohledu představuje určitou výjimku a lze hovořit o restratifikaci české politiky související s prohlubující se diferenciací společnosti [Smith, Matějů 2011]. I přes rostoucí význam třídně podmíněného hlasování v České republice ovšem sociální postavení voličů stále vysvětluje jen poměrně malou část variability volebního chování. Oslabená vazba politického chování a třídní příslušnosti, stejně jako vzrůstající nepředvídatelnost a volatilita voličského chování samozřejmě povzbuzuje vědce k hledání jiných než tradičně zkoumaných faktorů, jejichž působením je možné jejich volební rozhodování vysvětlit. Výzkumy prováděné v 70. a 80. letech v různých zemích [Baker et al. 1981; LeDuc 1984; Lewis-Beck 1984; Johnston et al. 1988] ukázaly, že jedním z takových faktorů je vliv prostorového kontextu, ve kterém voliči činí svoje politická rozhodnutí. Ačkoliv mezi vědci v žádném případě nepanuje shoda v tom, jak velký vliv má prostorový kontext na volební chování lidí [McAllister, Studlar 1992], prakticky se již mezi nimi nevyskytují žádní, kteří by prostorový kontext volebního chování doporučovali po vzoru badatelů z 60. let úplně ignorovat.

Zkoumání prostorové diferenciací volebního chování zažívá v současné době určitou renesanci, a to i v České republice. Je to dáno mimo jiné i vývojem nových statistických metod, lepší dostupností volebních i cenzových dat i novými možnostmi, které pro vizualizaci a analýzu dat přinášejí rozvoj geografických informačních systémů. Zdá se však, že velká část empirických analýz prostorových vzorců volebního chování se omezuje na mapové vizualizace a popisy volebních výsledků, jakkoli jsou detailnější a graficky lépe zpracované, než byly kdykoliv v minulosti. Jen menší část empirických prací se snaží nalezené prostorové vzorce vysvětlit. Pokud tak jejich autoři činí, omezují se zpravidla na statistickou analýzu souvislostí mezi prostorovým rozložením volebních výsledků a prostorovými

vzorci sociálních struktur (méně často i prostorovými vzorci dalších nezávislých proměnných), které vysvětlí větší či menší díl prostorové variability volebních výsledků. Jakkoliv má takový postup své opodstatnění, pro analýzu vlivu prostorového kontextu není sám o sobě dostatečný. Selhává zejména při snaze zjistit, kdy je prostorová diferenciací volebního chování jen agregovaným odrazem souvislostí na individuální úrovni a kdy je sociální složení geografických jednotek relevantním kontextem, který vedle individuálních vlastností voličů sám o sobě působí na volební chování. Přínos práce s agregovanými daty tak na rozdíl od analýzy individuálních dat získaných dotazováním zpravidla spočívá spíše v důkladném popisu situace v určitém území a naopak zaostává v možnostech analýzy kauzálních řetězců, pomocí nichž je vliv geografické diferenciací prostředí „přenášen“ do volebního chování jedinců.

Empirické analýzy ovšem potřebují teoretické koncepty, které jim dají směr a soustředí je na to, co je, nebo by alespoň přinejmenším mohlo být podstatné. V případě kontextových jevů jsou těmito teoretickým koncepty jednotlivé kauzální řetězce, skrze něž se vliv prostorového kontextu na chování voličů může projevat, resp. možné zprostředkující proměnné, kterými je zprostředkovaně přenášen vliv nehomogenity geografického prostředí na volební chování. Je jisté, že v českém prostředí, které se svou politickou kulturou, historií, volebním systémem i typem stran odlišuje od britského a amerického prostředí, kde především jsou způsoby, jakými působí prostorový kontext, studovány, nelze existující přístupy a teorie přebírat beze zbytku. To ale neznamená, že nejsou pro zaměření českých empirických analýz využitelné. Při jejich aplikaci na prostředí České republiky je třeba brát v úvahu institucionální, sociálně strukturální i kulturní odlišnosti. Některé z nich, jako je poměrný volební systém ve volbách do Poslanecké sněmovny, etnická homogenita české populace a relativně nízká míra nevolební politické participace, mohou přispívat k oslabování kontextových efektů. Jiné, jako je nízká míra vnitřní migrace a rychlý nárůst sociálně prostorové diferenciací v uplynulých letech, naopak mohou vliv kontextu posilovat. Nedávné politické události, jako např. výrazná prostorová polarizace českého elektorátu při historicky první prezidentské volbě nebo silný vstup regionálně profilovaných osobností z řad starostů na politickou scénu v posledních parlamentních volbách, pak ukazují, že kontextově podmíněné faktory mohou hrát v českém volebním chování nezanedbatelnou roli.

JOSEF BERNARD pracuje v oddělení Lokální a regionální studia v Sociologickém ústavu AV ČR, v.v.i. Věnuje se sociologii sídel, problematice fungování lokálních samospráv a obecně prostorovým aspektům sociálních jevů a procesů.

TOMÁŠ KOSTELECKÝ je ředitel Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., a vědecký pracovník oddělení Lokální a regionální studia. Dlouhodobě se zabývá prostorovými aspekty lidského chování, lokální, regionální a komparativní politikou, politickými důsledky metropolizace a suburbanizace. Pravidelně publikuje v domácích i zahraničních odborných časopisech a knihách.

Literatura

- Agnew, J. 1996. „Mapping Politics – How Context Count in Electoral Geography.“ *Political Geography* 15 (2): 129–146, [http://dx.doi.org/10.1016/0962-6298\(95\)00076-3](http://dx.doi.org/10.1016/0962-6298(95)00076-3).
- Agnew J. 2011. „Space and Place.“ Pp. 316–330 in J. Agnew, D. Livingstone (eds.). *The SAGE Handbook of Geographical Knowledge*. London: Sage, <http://dx.doi.org/10.4135/9781446201091.n24>.
- Alonso, W. 1964. *Location and Land Use: Toward a General Theory of Land Rent*. Cambridge: Harvard University Press, <http://dx.doi.org/10.4159/harvard.9780674730854>.
- Baker, K., R. J. Dalton, K. Hildebrandt. 1981. *Germany Transformed*. Cambridge: Harvard University Press.
- Benz, J., P. J. Conover, D. Sparing. 2008. „Placing Political Socialization in Context: The Role of Communities in Molding Citizens.“ Paper presented at the *American Political Science Association 2008 Annual Meeting*. Boston, 28. 8. 2008.
- Brady, H. E., R. Johnston (eds.). 2006. *Capturing Campaign Effects*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Burbank, M. J. 1995. „The Psychological Basis of Contextual Effects.“ *Political Geography* 14 (6): 621–635, [http://dx.doi.org/10.1016/0962-6298\(95\)00057-H](http://dx.doi.org/10.1016/0962-6298(95)00057-H).
- Burbank, M. J. 1997. „Explaining Contextual Effects on Vote Choice.“ *Political Behavior* 19 (2): 113–132, <http://dx.doi.org/10.1023/A:1024806024732>.
- Butler, D., D. Stokes. 1969. *Political Change in Britain: Forces Shaping Electoral Choice*. London: Macmillan.
- Campbell, A., P. E. Converse, W. E. Miller, D. E. Stokes. 1960. *The American Voter*. New York: John Wiley.
- Carty, R. K., M. Eagles. 1999. „Do Local Campaigns Matter? Campaign Spending, the Local Canvass and Party Support in Canada.“ *Electoral Studies* 18 (1): 69–87, [http://dx.doi.org/10.1016/S0261-3794\(98\)00044-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0261-3794(98)00044-4).
- Clarke, H., D. Sanders, M. Stewart, P. Whiteley. 2004. *Political Choice in Britain*. Oxford: Oxford University Press, <http://dx.doi.org/10.1093/019924488X.001.0001>.
- Cliff, A. D., P. Haggett, J. K. Ord, G. Versey. 1981. *Spatial Diffusion: An Historical Geography of Epidemics in an Island Community*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cliff A. D. 1968. „The Neighbourhood Effect in the Diffusion of Innovations.“ *Transactions of the Institute of British Geographers* 44: 75–84.
- Cox, K. R. 1969. „The Voting Decision in a Spatial Context.“ *Progress in Geography* 1: 81–117.
- Dalton, R. J. 2000. „The Decline of Party Identification.“ Pp. 19–36 in R. J. Dalton, M. P. Wattenberg (eds.). *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Dalton, R. J., C. J. Anderson. 2011. *Citizens, Context, and Choice: How Context Shapes Citizens' Electoral Choices*. Oxford: Oxford University Press.
- Denver, D. 2007. *Elections and Voters in Britain*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan.
- Denver, D., G. Hands, I. McAllister. 2004. „The Electoral Impact of Constituency Campaigning in Britain, 1992–2001.“ *Political Studies* 52 (2): 289–306, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9248.2004.00480.x>.
- Downs, A. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- Dunleavy, P., C. Husbands. 1985. *British Democracy at the Crossroads*. London: Allen and Unwin.
- Dyck, J. J., J. G. Gimpel. 2005. „Distance, Turnout, and the Convenience of Voting.“ *Social Science Quarterly* 86 (3): 531–548, <http://dx.doi.org/10.1111/j.0038-4941.2005.00316.x>.

- Dyck, J. J., B. J. Gaines, D. R. Shaw. 2009. „The Effect of Local Political Context on How Americans Vote.“ *American Politics Research* 37 (6): 1088–1115, <http://dx.doi.org/10.1177/1532673X09332932>.
- Eulau, H., L. Rothenberg. 1986. „Life Space and Social Networks as Political Contexts.“ *Political Behavior* 8 (2): 130–157, <http://dx.doi.org/10.1007/BF00987180>.
- Flint, C., P. J. Taylor. 2007. *Political Geography: World-system, nation-state and locality*. 5th ed. New York: Pearson.
- Gimpel, J. G., C. Lay, J. E. Schuknecht. 2003. *Cultivating Democracy: Civic Environments and Political Socialization in America*. Washington, D.C.: The Brookings Institution.
- Gimpel, J. G., K. A. Karnes, J. McTague, S. Pearson-Merkowitz. 2008. „Distance-Decay in the Political Geography of Friends-and-Neighbors Voting.“ *Political Geography* 27 (2): 231–252, <http://dx.doi.org/10.1016/j.polgeo.2007.10.005>.
- Hägerstrand, T. 1967. *Innovation Diffusion as a Spatial Process*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Hámpel, M. 1998. *Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy.
- Hámpel, M. 2010. „Regionální diferenciace společnosti: obecné typy vývojových procesů.“ *Geografie* 115 (1): 1–20.
- Hauser, P. M. 1970. „Context and Consequence: a Cautionary Tale.“ *American Journal of Sociology* 75 (4): 645–664.
- Haushofer, K. 1931. *Geopolitik der Pan-ideen* (Vol. 21). Zentral-Verlag.
- Huckfeldt, R., J. Sprague. 1995. *Citizens, Politics, and Social Communication*. New York: Cambridge University Press, <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511664113>.
- Huckfeldt, R., J. Sprague, J. Levine. 2000. „The Dynamics of Collective Deliberation in the 1996 Election: Campaign Effects on Accessibility, Certainty, and Accuracy.“ *The American Political Science Review* 94 (3): 641–651, <http://dx.doi.org/10.2307/2585836>.
- Hume, D. (1779) 1907. *Dialogues Concerning Natural Religion*. William Blackwood.
- Hume, D. 2003. *A Treatise of Human Nature*. Mineola, N.Y.: Dover Publication.
- Jehlička, P., T. Kostecký. 2003. „Czech Greens in the 2002 General Election: A New Lease of Life?“ *Environmental Politics* 12 (2): 133–139.
- Jehlička, P., L. Sýkora. 1991. „Stabilita regionální podpory tradičních politických stran v Českých zemích (1920–1990).“ *Sborník ČGS* 96 (2): 81–95.
- Jennings, M. K., L. Stoker, J. Bowers. 2009. „Politics Across Generations: Family Transmission Reexamined.“ *The Journal of Politics* 71 (3): 782–799, <http://dx.doi.org/10.1017/S0022381609090719>.
- Johnston, R. J. 1974. „Local Effects in Voting at a Local Election.“ *Annals of the Association of American Geographers* 64 (3): 418–429, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8306.1974.tb00990.x>.
- Johnston, R. J., C. J. Pattie, J. G. Allsopp. 1988. *A Nation Dividing? The Electoral Map of Great Britain, 1979–1987*. London: Longmans.
- Johnston, R. J., C. J. Pattie. 1995. „The Impact of Spending on Party Constituency Campaigns at Recent British Elections.“ *Party Politics* 1 (2): 261–273, <http://dx.doi.org/10.1177/1354068895001002005>.
- Johnston, R. J., C. J. Pattie. 1997. „Where’s the Difference? Decomposing the Impact of Local Election Campaigns in Great Britain.“ *Electoral Studies* 16 (2): 165–174, [http://dx.doi.org/10.1016/S0261-3794\(96\)00064-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0261-3794(96)00064-9).
- Johnston, R. J., K. Jones, R. Sarker, C. Propper, S. Burgess, A. Bolster. 2004. „Party Support and the Neighborhood Effect: Spatial Polarisation of the British Electorate, 1991–2001.“ *Political Geography* 23 (5): 367–402, <http://dx.doi.org/10.1016/j.polgeo.2003.12.008>.

- Johnston, R. J., C. Propper, S. Burgess, R. Sarker, A. Bolster, K. Jones. 2005. „Spatial Scale and the Neighbourhood Effect: Multinomial Models of Voting at Two Recent British General Elections.“ *British Journal of Political Science* 35 (3): 487–514, <http://dx.doi.org/10.1017/S0007123405000268>.
- Johnston, R. J., C. J. Pattie. 2006. *Putting Voters in Their Place: Geography and Elections in Great Britain*. Oxford: Oxford University Press, <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199268047.001.0001>.
- Johnston, R. J., K. Jones, C. Propper, S. Burgess. 2007. „Region, Local Context, and Voting at the 1997 General Election in England.“ *American Journal of Political Science* 51 (3): 640–654, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-5907.2007.00272.x>.
- Kabát, M., M. Pink. 2006. „Parlamentní volby 2006 a volební geografie.“ Pp. 123–144 in D. Čaloud et al. (eds.). *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Karp, J. A., S. A. Banducci. 2008. „Political Efficacy and Participation in Twenty-Seven Democracies: How Electoral Systems Shape Political Behaviour.“ *British Journal of Political Science* 38 (2): 311–334, <http://dx.doi.org/10.1017/S0007123408000161>.
- Katz, D., S. J. Eldersveld. 1961. „The Impact of Local Party Activity upon the Electorate.“ *American Journal of Political Science* 25 (1): 579–592.
- King, G. 1996. „Why Context Should Not Count.“ *Political Geography* 15 (2): 159–164, [http://dx.doi.org/10.1016/0962-6298\(95\)00079-8](http://dx.doi.org/10.1016/0962-6298(95)00079-8).
- Kostecký, T. 2001: *Vzestup nebo pád politického regionalismu?* Working Papers 01:9. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Kostecký, T. 2003. „Results of the 1992 and 1996 Parliamentary Elections in the Czech Republic from a Regional Perspective.“ Pp. 84–108 in Z. Mansfeldová (ed.). *Czech Republic: The First Elections in the New Republic, 1992–1996*. Berlin: Edition Sigma.
- Kostecký, T. 2012. „Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v regionálním pohledu.“ Pp. 105–131 in L. Linek (ed.). *Voliči a volby 2010*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Kostecký, T., A. Kroupa. 1996. „Party Organisation and Structure at National Level and Local Level in the Czech Republic Since 1989.“ Pp. 89–119 in P. Lewis (ed.). *Party Structure and Organisation in East-Central Europe*. Aldershot: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Kostecký, T., D. Čermák. 2003. „Výběrová šetření a analýza agregátních dat – diskuse na téma použitelnosti různých přístupů v komparativních analýzách politického chování.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 39 (4): 529–550.
- Kostecký, T., D. Čermák. 2004. „Vliv teritoriálně specifických faktorů na formování politických orientací voličů.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 40 (4): 469–487.
- Kouba, K. 2007. „Prostorová analýza českého stranického systému: Institucionalizace a prostorové režimy.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 47 (1): 33–59.
- Lazarsfeld, P. F., B. Berelson, H. Gaudet. 1948. *The People's Choice: How the Voter Makes up his Mind in a Presidential Campaign*. New York: Columbia University Press.
- Lebeda, T., L. Linek, P. Lyons, K. Vlachová. 2007. *Voliči a volby 2006*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- LeDuc, L. 1984. „Canada: The Politics of Stable Dealignment.“ Pp. 402–424 in R. Dalton, S. Flanagan, P. Beck (eds.). *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*. Princeton: Princeton University Press.
- Lewis-Beck, M. 1984. „France: The Stalled Electorate.“ Pp. 425–448 in R. Dalton, S. Flanagan, P. Beck (eds.). *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*. Princeton: Princeton University Press.

- Lewis-Beck, M. S., T. W. Rice. 1983. „Localism in Presidential Elections: The Home State Advantage.“ *American Journal of Political Science* 27 (3): 548–556, <http://dx.doi.org/10.2307/2110984>.
- Linek, L., P. Lyons. 2011. „Representative versus Responsible Government and May's Law: The Case of the Czech Christian Democratic Party.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 47 (6): 1149–1190.
- Linek, L., Š. Pecháček. 2006. *Základní charakteristiky členské základny KDU-ČSL*. Sociologické studie 06:6. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Lux, M., P. Sunega. 2007. „Vliv podmínek bydlení na zamýšlenou migraci české populace za prací.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 43 (2): 305–332.
- Lyons, P., L. Linek. 2010. „Party System Nationalisation and Non-uniform Vote Switching: Evidence from the Czech Republic.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 46 (3): 375–399.
- Lyons, J. 2011. „Where You Live and Who You Know: Political Environments, Social Pressures, and Partisan Stability.“ *American Politics Research* 39 (6): 963–992, <http://dx.doi.org/10.1177/1532673X11408233>.
- MacKuen, M. B. 1990. „Speaking of Politics: Individual Conversational Choice, Public Opinion, and the Prospects for Deliberative Democracy.“ Pp. 59–99 in J. A. Ferejohn, J. H. Kuklinski (eds.). *Information and Democratic Politics*. Urbana: University of Illinois Press.
- Madleňák, T. 2010. „Hlavné trendy výskumu v súčasnej volebnej geografii.“ *Geografický časopis* 62 (2): 127–145.
- Mahoney, J. 2003. „Tentative Answers to Questions about Causal Mechanisms“ [online]. Paper presented at the *American Political Science Association 2003 Annual Meeting*. Philadelphia, 27. 8. 2003 [cit. 11. 12. 2013]. Dostupné z: <http://ciece.com.ar/ciece/wp-content/uploads/Mahoney-James-Tentative-Answers-to-Questions-about-Causal-Mechanisms.pdf>.
- Mahoney, J. 2010. „After KKV: The New Methodology of Qualitative Research.“ *World Politics* 62 (1): 120–147, <http://dx.doi.org/10.1017/S0043887109990220>.
- Malcová, K. 2012. „Lokální aspekt volební podpory kandidátů do Senátu Parlamentu ČR.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 48 (2): 283–313.
- McAllister, I., D. T. Studlar. 1992. „Reviewed Region and Voting in Britain, 1979–87: Territorial Polarization or Artifact?“ *American Journal of Political Science* 36 (1): 168–199, <http://dx.doi.org/10.2307/2111429>.
- McAllister, I., R. J. Johnston, C. J. Pattie, H. Tunstall, D. F. L. Dorling, D. J. Rossiter. 2001. „Class Dealignment and the Neighbourhood Effect: Miller Revisited.“ *British Journal of Political Science* 31 (1): 41–59.
- McClurg, S. D. 2006. „Political Disagreement in Context: The Conditional Effect of Neighborhood Context, Disagreement and Political Talk on Electoral Participation.“ *Political Behavior* 28 (4): 349–366, <http://dx.doi.org/10.1007/s11109-006-9015-4>.
- Miller, W. L. 1977. *Electoral Dynamics in Britain since 1918*. London: Palgrave MacMillan.
- Miller, W. L. 1978. „Social Class and Party Choice in England: A New Analysis.“ *British Journal of Political Science* 8 (3): 259–284, <http://dx.doi.org/10.1017/S000712340000137X>.
- Miller, W. L. 1991. „Party Identification, Realignment, and Party Voting: Back to the Basics.“ *The American Political Science Review* 85 (2): 557–568, <http://dx.doi.org/10.2307/1963175>.
- Montesquieu, C.-L. 1748. *De l'Esprit des lois*. (Originál: „De l'Esprit des loix ou du Rapport que les loix doivent avoir avec la constitution de chaque gouvernement, les moeurs, le climat, la religion, le commerce, &c“, viz <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8618461c/f9.image>). Geneve: Barrillot & Fils.

- Nieuwbeerta, P. 1996. „The Democratic Class Struggle in Postwar Societies: Class Voting in Twenty Countries, 1945–1990.“ *Acta Sociologica* 39 (4): 345–384, <http://dx.doi.org/10.1177/000169939603900401>.
- Oxford Dictionaries. 2013. „Definition of cause in English“ [online]. [cit. 11. 12. 2013]. Oxford University Press. Dostupné z: <http://www.oxforddictionaries.com/us/definition/english/cause?q=cause>.
- Park, R. E., E. Burgess, R. McKenzie. 1925. *The City*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pattie, Ch. J., R. J. Johnston. 1990. „Embellishment and Detail? The Changing Relationship between Voting, Class, Attitudes and the Core. Periphery Division of Great Britain 1979–1987.“ *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series* 15 (2): 205–226, <http://dx.doi.org/10.2307/622865>.
- Pattie, C. J., R. J. Johnston. 2000. „People Who Talk Together Vote Together: An Exploration of Contextual Effects in Great Britain.“ *Annals of the Association of American Geographers* 90 (1): 41–66, <http://dx.doi.org/10.1111/0004-5608.00183>.
- Pink, M., O. Eibl, V. Havlík, T. Madleňák, P. Spáč, P. Voda. 2012. *Volební mapy České a Slovenské republiky po roce 1993: vzorce, trendy, proměny*. Brno: CDK. Politologická řada.
- Przeworski, A. 1974. „Contextual Models of Political Behavior.“ *Political Methodology* 1 (1): 27–61.
- Pulzer, P. G. 1967. *Political Representation and Elections; Parties and Voting in Great Britain*. New York: Praeger.
- Ratzel, F. 1897. *Politische Geographie*. R. Oldenbourg.
- Rice, T. W., A. A. Macht. 1987. „The Hometown Advantage: Mobilization or Conversion?“ *Political Behavior* 9 (3): 257–262, <http://dx.doi.org/10.1007/BF00988615>.
- Ritter, C. 1841. *Die Erdkunde im Verhältniss zur Natur und zur Geschichte des Menschen, oder, Allgemeine vergleichende Geographie: Als sichere Grundlage des Studiums und Unterrichts in physikalischen und historischen Wissenschaften* (Vol. 1). G. Reimer.
- Rogers, E. M. 1962. *Diffusion of Innovation*. Glencoe: Free Press.
- Rokkan, S., A. Campbell, P. Torsvik, H. Valen. 2009. *Citizens, Elections, Parties: Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*. Colchester: ECPR Press.
- Řeháková, B. 1998. *Volební chování různých skupin voličů v předčasných parlamentních volbách v roce 1998*. Pracovní texty výzkumného projektu „Sociální trendy“ 2/1998. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Sack, R. D. 1997. *Homo Geographicus*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Sellers, J., D. Kübler, A. R. Walks, M. Walter-Rogg (eds.). 2013. *The Political Ecology of the Metropolis*. Colchester: ECPR Press.
- Siegfried, A. 1913. *Tableau politique de la France de l'Ouest sous la Troisième République*. Paris: Arnam Colin.
- Simmel, G. 1908. *Soziologie*. Leipzig: Duncker & Humblot.
- Smith, M. L., P. Matějů. 2011. „Restratifikace české politiky. Vývoj třídně podmíněného volebního chování v České republice v letech 1992–2010.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 47 (1): 33–59.
- Taylor, A. 1973. „Journey Time, Perceived Distance, and Electoral Turnout: Victoria Ward, Swansea.“ *Area* 5 (1): 59–62.
- Thünen, J. H. von. 1966. *Isolated State*. (Překlad Carla M. Wartenberg z německého originálu „Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie.“) Oxford: Pergamon Press.
- Tobler W. 1970. „A Computer Movie Simulating Urban Growth in the Detroit Region.“ *Economic Geography* 46 (2): 234–240, <http://dx.doi.org/10.2307/143141>.
- Vlachová, K. 2009. „Stratifikace, zaměstnanecký sektor a volební chování.“ *European Electoral Studies* 4 (2): 135–141.

- Voda, P., M. Pink. 2009. „Kandidáti v poslaneckých volbách. Analýza preferenčního hlasování ve volbách do PS PČR v roce 2006.“ *Středoevropské politické studie* 11 (2–3): 163–180.
- Voda, P., M. Pink. 2010. „Candidates in Parliamentary Elections: Analysis of the Preferential Voting in the Elections to the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic in 2006.“ *World Political Science Review* 6 (1): <http://dx.doi.org/10.2202/1935-6226.1075>.
- Whiteley, P., P. Seyd. 1994. „Local Party Campaigning and Electoral Mobilisation in Britain.“ *The Journal of Politics* 56 (1): 242–252, <http://dx.doi.org/10.2307/2132356>.
- Wlezien, C., R. S. Erikson. 2001. „Campaign Effects in Theory and Practice.“ *American Politics Research* 29 (5): 419–436, <http://dx.doi.org/10.1177/1532673X01029005001>.